

ABDÜLHAK HÂMİD'E AİT BİR BÖLÜK MEKTUP

Mefail HIZLI*

Murat YURTSEVER**

ÖZET

Bu makalede bir araya getirilenler, Abdülhak Hâmid'e ait mektupların daha önce yayınlanmamış olanlarıdır. Hemen tamamı, yakın aile fertlerine yazılmış olan bu mektupların neşri, mevcut olduğu bilinen, fakat yeri belli olmayan bir mirasın tesbiti kadar önemlidir. Tesadüf eseri bulunan bu mektupların, yakın tarih edebiyat çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacağı beklenmektedir.

SUMMARY

Some letters of Abdülhak Hamid

In this article, we deal with the famous poet Abdülhak Hamid's some letters that have been unknown up to now.

İsmail Hâmi Dânişmend, Abdülhak Hâmid'in büyük yekün tutan bir kısım evrakı ile bazı eserlerine dair müsveddelerin, bazı aile fotoğraflarının ve hatıra mahiyetindeki çok sayıdaki eşyasının, bizzat Hâmid tarafından refikası Nazan Dânişmend ile birlikte kendisine hediye edildiğini belirtiyor¹. Bunun yanı sıra Hâmid'e ait diğer bir takım eşyaların da, vefatından sonra bazı kültür kurumlarına devredilmek üzere eşi Lüsiyen Hanım, kızkardeşi Mihrünnisa Hanım ve yeğeni İsmail Sahip Bey tarafından kendisine tevdi edildiğini söylüyor.

* Doç.Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

** Yrd.Doç.Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ İsmail Hâmi Dânişmend, Tarihî Hakikatler, (Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları) İstanbul 1979, II,472.

Hâmid'in vefatından üç yıl kadar sonra, devrin Bursa valisi Refik Koraltan tarafından iki kez Bursa'da ağırlanan Dânişmend, büyük bir titizlikle muhafaza edileceğine dair teminat veren Koraltan'ın ricası ile ve Bursa Halkevi Müzesi'nde teşhir edilmek üzere Hâmid'in metrükesinden bir kısmını gönderiyor. Bu emanetlerin içinde "merhûmun bir kalemiyle bir cam tüp içinde mahfuz bir miktar saçının, ciltli Sardanapal müsveddesinin, bir iki fotoğrafının ve 20 küsur mektubunun" bulunduğunu da ayrıca ifade ediyor.

1940 yılı başlarında, Dânişmend'in de, "Bursa Halkevi'ndeki özel bir camekân içinde teşhir edildiğini bizzat gördüm" dediği Hâmid'e ait emanetler, aradan 11 yıl geçtikten sonra (1951'de), bu kez de İstanbul Belediyesi tarafından kurulan Fikret Âşiyânî Müzesi'ndeki ayrı bir bölümde teşhir edilmek üzere İstanbul valisi Celal İzgü tarafından Bursa valiliğinden isteniyor. Ancak Bursa valiliği cevâbî bir yazı ile Hâmid'e ait herhangi bir eşyanın bulunmadığını ve belirtilen tüm emanetlerin kaybolduğunu bildiriyor.

Dânişmend, Hâmid metrükesinin maruz kaldığı tüm bu serencâmı anlattıktan sonra, esefle "bu iğrenç hırsızlığın Halkevleri'nin lağvedilmesi sırasında işlenmiş olabileceği" ihtimaline yer veriyor ve benzeri bir hırsızlığın, yine aynı şekilde Zonguldak Halkevi'ne gönderdiği Hâmid'e ait bazı eşyaların da başına geldiğini ekliyor.

* * *

Celal Nuri, ilk kez Süleyman Nazif tarafından bazı notlar ve açıklamalarla yayınlanan mektupların intişârından sonra (1916), Hâmid'in başkaları tarafından okunmak üzere yazılmamış özel ve mahrem mektuplarının yayınlanmasını yersiz ve zâid bulur. Bu mülahazadan sonra da Hâmid'in mektuplarını, kıymet-i edebiyesi olan ve olmayanlar ile hususi mektupları olmak üzere iki bölüme ayırır. Halbuka Hâmid'in mektuplarını derleyenler, hiçbir zaman onun mahremiyetine nüfuzu akıllarına getirmemiş, sadece mektuplarının bir araya getirilmesi yolunda başlatılan çalışmalara katkıda bulunmak istemişlerdir. Kaldı ki, Celâl Nuri'nin, "hâne halkına gönderdiği selâmları muhtevî ve tasannudan uzak bir torba tahrirat" olarak değerlendirdiği özel mektupların bile -bir edebiyat dehasının elinden çıkmış olması, yaşadıkları ve düşündüklerinin birer izdüşümü olarak kimi zamanlardaki ruh halini tercüme etmesi açısından- ayrıca düşünülmelidir. Üstelik Hâmid, edebiyatımızın ve toplum hayatımızın batıya yöneldiği bir dönemde, sanatının ve hayat tarzının batı etkisi altında kaldığını gördüğümüz bir Türk aydını tipidir. Mektupları da bu sebeple ilgi ve merak konusu olmuştur.

Prof. Dr. İnci Enginün, Süleyman Nazif'le başlayan Hâmid'in mektuplarının derlenmesi sürecinde, Güler Güven, Kudret Sinan, İsmail Parlatur, Yusuf Mardin, İ.Hâmi Dânişmend, M.Cemal Kuntay ve Fevziye Abdullah Tansel gibi isimlerin de muhtelif çalışmalar çerçevesinde bir çok

mektubu yazdıklarını belirtiyor. “Abdülhak Hâmid’in Mektupları” adıyla yayınladığı² eserinin önsözünde, mektupları toplama konusundaki bütün gayretine rağmen “başka ellerde veya kütüphanelerde daha başka mektupların da bulunma ihtimalinin her zaman mevcut” olacağından söz ediyor ve “dilerim, elinde Hâmid’in mektupları bulunanlar onları yayınlarlar” diyerek kayıp birçok mektubun neşrini beklediğini dile getiriyor. Aslında bu, çok daha önce “Hâmid’e ait ziyadan masûn ne kadar mektup kalmış olduğunu bilemediğimiz gibi, mekâtib-i mevcûdenin ne vakit itmâm-ı cem’i kâbil olacağı dahi meçhulümüzdür” sözleriyle Süleyman Nazif tarafından seslendirilmiş bir arzudur.

* * *

Bursa Kültürpark içinde bulunan müzede, mahkeme sicilleri üzerinde yaptığımız çalışmalar sırasında (1987-1991), sadece yazımıza konu olanlardan ibaret ciltli bir albüm içinde tesadüfen bulduğumuz Abdülhak Hâmid’e ait 16 adet mektubun, büyük ölçüde müsveddelerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bu mektupların bir bölümü Enginün’ün adı geçen eserinde bulunmaktadır. İşte bu makaleye konu olan ve daha önce herhangi bir yerde yayınlanmayan Hâmid’e ait 6 adet mektup, büyük bir ihtimalle Enginün’ün, İ.Hâmi Dânişmend tarafından klişeleri yayınlanan fakat okunamayacak kadar küçültülmüş olduğu için sadece işaret ederek geçtiği ve asıllarının nerede olduğunu merak ettiği mektuplardır.

Bir kısmının otel isimleri taşıyan antetli kağıtlar üzerine yazılmış olması, çok sayıda mütekerrire ifade ve karalamalara rastlanması, işlerinin çokluğunu bahane ederek bir çoğunu kısa kesmek zorunda kaldığını belirtmesi, bu mektupların genellikle pusula ve tezkirelerden ibaret olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, mektupların kıymetini, Hâmid ile ilgili araştırma yapanların takdirine bırakmak en iyisi olacaktır. Hiç değilse, kaybolduğu bilinen ve adresi belli olmayan bir bölüm mektubun yerinin bilindiğini ve bu mektupların bundan böyle meçhul kalmadığını duyurmuş olduk.

Söz konusu mektup olduğu için, bu kabil belgelerin sadeleştirilmesi ya da günümüz Türkçesine aktarılmasının son derece abes olduğu âşikârdır. Erbabının türlü yönden ve istediği gibi istifade edebilmesi için bu mektupları aynen yayınlamayı uygun bulduk. Mektupların bir kısmı tarihsiz, bir kısmının da muhatabının açıkça belli olmaması sebebiyle, sıralamayı tarihi belli olanlardan başlattık. Tarihsiz olan iki mektup da son kısma alınmıştır. Ayrıca, çalışmamızın son bölümüne, mektup fotokopilerinin yanısıra, bunların yer aldığı albümde bulunan bazı resim ve kartvizitler de eklenmiştir.

Hâmid’in okunaklı bir elyazısı olmayışı, karalamaların ve mürekkep lekelerinin sık oluşu, gerektiği şekilde ve özenle muhafaza edilemeyeşi,

² İnci Enginün, Abdülhak Hâmid’in Mektupları, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.

yıpranma ve rutubetten mütevellit solmalar, mektupların okunmasını hayli zorlaştırmış ise de imkansız kılmamıştır.

Titiz bir çalışmadan sonra ortaya çıkardığımız bu mektupların, Türk kültür ve edebiyat dünyasına mühim bir katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

* * *

Mektup no: 1

Vâlidem, sebep-i hayatım, velînîmetim efendim hazretleri,

Süleyman Ağa'ya yazdığımız cevâb-nâmeyi kemâl-i memnûniyetle alıp okudum. Takdime-i âcizânemi kabul edişinize ve elhamdülillâhi teâlâ âfiyetde bulunuşunuza pek mahzûz ve mesrûr oldum. Sizi Süleyman Ağa'yı tavsîte mecbur edecek derecede beylerin mülâhazasız bulunuşlarına teessûf olunur. Kendileri vefâsız değil iseler de vefâsız olsalar dahi bundan ilerisini yapamazlar idi zannederim. Size Nili'nin rahatsız olduğunu yazmış idim. Hamd olsun kesb-i âfiyet etmektedir. Bilhassa arz-ı ihtirâmât ediyor. Hüseyin dahi Allah'a çok şükürler olsun âfiyeten gereği gibi terakkîdedir. Boynunun eğri duruşu da gitdikçe azalmaktadır. Resmini aldırma üzredir. Hâssaten ellerinizden, husûsiyle sol elinizden öpüyor. Meşgul olduğum cihetle ziyâde yazamayıp resm-i selamı icâbı vechile ifâ ve bekâ-i ömr ü âfiyetinize duâ ile iktifâ ederim efendim hazretleri. fî 29 Mayıs sene 1307

Mahdûm ve köleleri
Abdülhak Hâmid

Melfûf-mektubun yengeme îsâlini ricâ ederim.

Mektup no: 2

Her sene-i müteyemmenin mes'adet-i hulûliyle idrâk ettiğim eşvâk ve mefâhirden birisi ve belki en büyüğü ma'raz-ı tebrîk ve tehniyyetde şeref-i dâmen-bûs-i cenâb-ı meşîhat-penâhîden mazhariyyet-i dâ'iyânem idi. Bir nebiyy-i zî-şâna neste'îzü billâh "innî vehene'l-'azmü minnî ve'ste'ale'r-re'sü şeyben" sûretde ızhâr-ı teellüm etdirmiş olan za'f-ı pîrîyi teşdîd eden birtakım hastalıklar bu sene o şeref-i hayât-bahâ ile bi'l-fi'îl meşmûliyetime mânî' olduğuyçün o vazife-i vicdâniyyeyi bu varak-pâre-i ubeydânemin dûş-i tehassürüne tahmîl sûretiyle ifâ etmek cür'etinde bulunuyor. Hemân cenâb-ı teceddüd-fermâ-yı sinîn ve a'sâr-ı mihr-i münîri fezâ-yı bî-intihâ-yı hîlkatde müstekarr ve bedr-i müstemîri havl-i arz-ı âlemde dâir kıldıkça neyyir-i iclâl-i veliyyü'n-ni'amîlerini evc-i ikbâli ve mes'adetden şa'sa'a-nisâr-ı âfâk u aktâr ve sâye-i merâhim-meşhûn-i abd-i nevâzîlerini mefârik-ı asdikâ-yı dâ'iyâna mefhar-nisâr buyursun. Âmin. Bâkî kâtibe-i umûr ve ahvâlde emr u fermân hazret-i men-lehu'l-emrindir. 26 Zilhicce 1329

Mektup no: 3

Şuhûr ve sinîn teceddüd etdikçe dâ'iyân-ı muhlisîn için bir vesîle-i mes'ûde-i duâ hâsıl olmakda ve îfâ-yı vecîbe-i tehniyyetle ubûdiyyet-i kadîme tecdîd edilmekdedir. Bu kerre mes'adet-efzâ-yı hulûl olan sene-i cedîdenin hakk-ı sâmi-i veliyyü'n-ni'amîlerinde müteyemmen ve mes'ûd ve sâye-i iclâl-i meşihat-penâhîlerinin fark-ı fahr-i bendegânda (?) mahdûd olması duâsını an-samîmi'l-kalb tekrâr ile arz-ı tehniyyet ve te'yîd-i ihlâs ve ubûdiyyet ederim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men-lehu'l-emrindir. Gurre-i Muharrem 1324

(Bu son iki mektubun yer aldığı sayfanın altında, muhtemelen sergi esnasında lâtin harfleriyle ve daktilo ile yazılan şu ibare bulunmaktadır)

Mektupçu Süleyman Bey merhumun elyazısı ile yazılmış iki tebrik müsveddesidir. 1319-1324 hicrî yıllarında Necip Aksop tarafından hediye edilmiştir.

Mektup no: 4

Nûr-i aynim Hemşirem ve nûr-i dîdem Nâzım'ım,

Küçükler geldi. Pek çok teşekkürâtımız var. İkimiz de memnûn ve mesrûr olduk. İnşâallah yavrucaklara iyi bakarlar. Hanum da mukayyed olur. Bize geldiğinin zaman – o zaman ne vakit gelecek bilmem a- siz de görürsünüz. Pek göreceğimiz geldi. Bir gün o tarafa gelip sizleri görmek arzusundayız. Resm-i selâm ma'lûm. Cümlelerinizi Allah'a emânet ederim ve teşekkütâtımı tekrâr eylerim. Bebek 30 Haziran sene 1331

Mütehassiriniz
A.Hâmid

Mektup no: 5

Herkesin zâde-i tab'ı, ki vâsita-i kalemlerle fikrinden sünûh eder, âlem-i matbû'âta gelmesi namzed-i ragbet olmak içindir.

Hiçbir ehl-i kalem görülemez ki eserinin mu'terif olduğu nekâyısıyla beraber mazhar-ı tahsîn ve sitâyîş olmasını ümîd etmesin. Bir peder semere-i vücûdunun âlemde memdûh ve müstefîz olmasını ne kadar arzu ederse bir müellif de zâde-i tab'ı hakkında o kadar ümîd-vâr-ı teveccüh olmak tabi'îdir.

Bu mukaddimât-ı zâideyi eser-i âcizâneme fâtiha-i ibtidâ sûretinde yazmaktan merâm şu te'lîf-i nâçizin değersizliğini bildiğimle beraber emri tab'da yine o hâhiş-i tabi'îden vâreste olmadığımı arz etmektir ki bazı müellefât-ı edebiyede her nasılsa ihtiyârı tercih olunan mahviyyet-i tevâzu'-kârâneleri elbette evlâdır zannederim.

Bir de bu eserin sûret-i müfidede bulunmaması evvel-emirde mukaddime-i âsârım olmasıyla beraber killet-i muhâkeme, fikdân-ı kudret,

icâb-ı sinn, ibtidâ-yı tahsîl gibi vücûdu her kelimesinde birkaç kerre sâbit olacak mevânî'ası hadsiz olduğün hadd-i aslında o kadar şâyân-ı istihfâf olmaz i'tikâdındayım.

Âlem-i edebiyâtda bundan bir müddet sonra vücûd-yâb-ı şuhûd olmuş bir semere-i tabîat olsa ihtimâl ki hazret-i vatanın hâk-i pâ-yi ümmetine kadrince olsun arz-ı tekâlîf-i menfa'at edemeyecek derecede bi-behre-i edeb ve ma'rifet olmaz idi.

Her ne kadar mûcib-i tasdik ise de mukaddimeye hâtıme vermeden evvel şurasını da arz edeyim ki bugün pey-der-pey neşr olunagelen tiyatrolar bir kerre nazar-ı mütâlaadan geçirildiği halde içlerinden bazısının buna huccet noksan olduğu görüleceği gibi bazısının da böyle bir tiyatro yazıp basdırmakda me'a't-teessüf feyz u hak verecek sûretde bulunduğtu tebeyyün eder.

Bu tiyatronun münderecâtı âtiyü'l-ism birkaç Asyalı eşhâsın garâib-i ser-güzeştinden ibâretdir. Vukû'âtların mevkii Keşmir'de bir kabiledir ki Timur'a müdârî geçinmekle ma'rûf Âdil Behrâm aşireti nâmına Asya-yı Vustâ'dan hicretle o nevâhîde hoş-nişin olmuş bir âile-i saltanat meskûndur.

Mektup no: 6

Mihrünnisâ Hanım'a,

Efendim Hemşîrem,

Geçende bir mektubunu almış idim. Darılmazsan bir şey söyleyeceğim. O mektuba cevap yazdım mı yazmadım mı bilemiyorum. Ben burada gitdikçe bunalıyorum. Birâderiniz beyefendi İçel'e gitdikleri halde biz de Konak'ın ve Fulya'nın hâlini size yazacağız. Biz de bir hafta benden, bir hafta Fatma Hanım tarafından olmak üzere sana yazarız. Beyefendime olan mektublarımı da Bekir'den alıp okursunuz. Ve bazı kere onunla iktifâ edersiniz. Gazete okuyor musun? Edebiyat edepsizliklerini görüyor musun? Fatma Hanım'a yazdığın bir mektubda haftada iki saat Fransızca dersi aldığını yazıyorsun. Haftada iki saat ders almak için bir lira mı vereceksiniz? Bizim hocamız Fatma Hanım'a ayda otuz kere geldiği halde iki liraya veriyoruz. Hem iki saat ders elverir mi? Fransız kızı olmak şart değil a. Beyoğlu'nda bu kadar muallimler var. Bir liraya haftada iki gün gelirler. İş parada değil, senin istifade etmendedir. Artık sizi pek göreceğimiz geldi. Ahmed Vefik Paşa'nın mevki-i iktidâra gelmesiyle biraz ümîde düştüm idi. Zavallı beş günden ziyade duramadı. Allah vere başına bir kaza getirmeseler. Bıraksalar da evinde otursa. Orada havalar nasıl? Soğukmuş diyorlar. Biz burada hâlâ ateş yakmadık. Zannederim ki soğuklar birden bile gelecektir. Çoluk çocuk Allah'a şükürler olsun âfiyetdeyiz. Siz de cümleten âfiyetde olasınız. Fatma Hanım belki yarın sana mektub yazar. Çünkü yazacağım diyordu. Yazmazsa selâmlar ma'lûm a. Bâkî uhuvvet.

قورغيم كيمونون و نور ديره م تاكيم
 كويكلا كاري بىك صوره تكلاننى بازار و بئورده صون
 و سوره اوردنه ا ان شادلا ياور و قهره اي باقار
 حاتم ده بضا اولور بزه كلر بكنر نهانه - ادر باه بئورده
 كلر بكنر بئورده - نرم كورر بكنر ا بىك كوره صانر بكنر
 بكنر ادر طرفه كلر بكنر كورر بكنر ادر بكنر ادر بكنر
 صانر بكنر ادر بكنر ادر بكنر ادر بكنر ادر بكنر
 بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك
 بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك بىك

بسم الله الرحمن الرحيم
 برقره طبعتم انتم احوالكم صحت وعلی حال
 ایستادگی امرت قدر که اولاد و همه مقام
 مقصد امه صمد کرده که بدو از بودی پندارند
 هر چه قدر صحت و سلامتی به مقصد عالی
 و بر سر راه اول تو ایستاده و هر چه امه بود که بر سر راه بودی
 نشد اول لا تا زودتر برده بلا می خورد که در راه
 حاله و ایستادگی به صحت برآید و اولاد هم بر
 کی به صحت رسد صلا زیاده باریه و صحت
 قدر همه در راه صحت و سلامتی به مقصد عالی
 و بر سر راه اول تو ایستاده و هر چه امه بود که بر سر راه بودی
 نشد اول لا تا زودتر برده بلا می خورد که در راه
 حاله و ایستادگی به صحت برآید و اولاد هم بر
 کی به صحت رسد صلا زیاده باریه و صحت
 قدر همه در راه صحت و سلامتی به مقصد عالی
 و بر سر راه اول تو ایستاده و هر چه امه بود که بر سر راه بودی
 نشد اول لا تا زودتر برده بلا می خورد که در راه
 حاله و ایستادگی به صحت برآید و اولاد هم بر
 کی به صحت رسد صلا زیاده باریه و صحت
 قدر همه در راه صحت و سلامتی به مقصد عالی

هر کس زاده طبعی که اولاد داشته باشد
 عالم بطرفه کاسی تا زودتر رفت اولاد که بود
 هر که اولاد تا زودتر برده اولاد صحت و سلامتی
 بر سر راه اول تو ایستاده و هر چه امه بود که بر سر راه بودی
 نشد اول لا تا زودتر برده بلا می خورد که در راه
 حاله و ایستادگی به صحت برآید و اولاد هم بر
 کی به صحت رسد صلا زیاده باریه و صحت
 قدر همه در راه صحت و سلامتی به مقصد عالی
 و بر سر راه اول تو ایستاده و هر چه امه بود که بر سر راه بودی
 نشد اول لا تا زودتر برده بلا می خورد که در راه
 حاله و ایستادگی به صحت برآید و اولاد هم بر
 کی به صحت رسد صلا زیاده باریه و صحت
 قدر همه در راه صحت و سلامتی به مقصد عالی

روزنامه

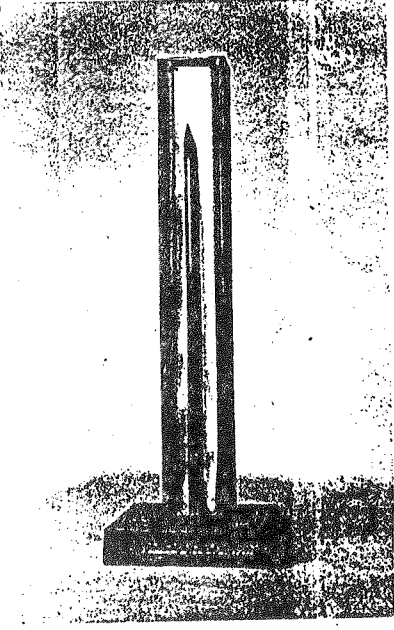
انتم کوشیده

کفر برکتون انجمن طه لایحه برکتی بجهت کفر انجمن هیات مایه زنی بارندگی
 به سرور . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر انجمن هیات مایه زنی بارندگی
 نه قونقله و بعد از کفر انجمن هیات مایه زنی بارندگی
 طه لایحه انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 ادوات انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 این مایه زنی بارندگی درسی انجمن هیات مایه زنی بارندگی
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 این مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 شکران مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 این مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 این مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 این مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر

روزنامه انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر
 انجمن هیات مایه زنی بارندگی . نه لوراج کندی برکتی بجهت کفر

II- HÂMİD'E VE YAKINLARINA AİT RESİM VE KARTVİZİTLER

ABDULHAK HÂMID
Istanbul Sayfavi

ABDULHAK HAAMID
DÉPUTÉ DE CONSTANTINOPLE

MATCHKA PALACE

Abdülhak Hâmid

Abdülhak Haamid